

Položaj jevrejske žene.

Napisao nadrabini **Dr. Hinko Urbach**, Zemun.

Galantnost prema ženi je nama Jevrejima ne samo danas, nego od vajkada već urođena stvar. Što ipak ne znači, da njoj ne kažemo i gorke istine u lice, ako toga ustreba! Ali dalekosežna predusretljivost prema svim slabijima, na koju nas je već naša Biblija vaspitala, prešla je nam već u starom veku u krv i prema ženi. U takom nas smislu već i Talmud opominje, da se čuvamo od svake uvrede žene, jer je njoj suza češća i uvreda bliža¹⁾.

Ali njoj laskati ne ćemo, niti ne trebamo; jer bi to samo značilo, da ju smatramo inferiornom. Jer mi ju naopako smatramo nekim višim, nežnijim i finijim bićem od sebe, pa ju već radi njezine osjetljivosti tretiramo osobitom pažnjom i ljubavlju. Već od najstarijih vremena gledamo u ženi najkrasniji cvet stvorenja, koja muža zadovoljava ugodnim glasom, lepim stasom, dražesnom vanjštinom i posebnom atmosferom mirisa i miline²⁾, ali u prvom redu dubinom duše i osećaja, te potpunom odanošću prema mužu, deci i kućanstvu.

»Ko nema žene«, vele stari rabini, »nema ništa³⁾, jer živi bez radosti, bez blagoslova i bez sreće⁴⁾. Mudri pak Salamun veli: »Ko je našao ženu, našao je dobro i dobio je milost od Boga⁵⁾. Ali nije taj mudri kralj bio tako zaslepljen, da bi vero-
vao, da je svaka žena neka sreća božja. Jer je na starost svoju napisao⁶⁾: »Nadoh, da je gorča od smrti žena, kojoj je srce mreža i pruglo, i kojoj su ruke okove. Ko je mio Bogu, sačuvat će se od nje, a grešnika će uhvatiti ona«. Radi koje su izreke Salamunove običavali učenjaci želeti jedan drugomu, da ga Bog sačuva od onoga, što je gorče od smrti, to je od zle žene⁷⁾! Pa su s toga preporučavali i skrajnju opreznost kod izbora žene. »Trči«, vele oni, »da kupiš zemljište, ali ne prenagli, kad uzimaš ženu⁸⁾. Jer i u preskupo plaćenom zemljištu leži blagoslov božji, pa može da još poraste u vrednosti, što se o ženi — ako je izbor loš bio — ne može isto tako tvrditi.

Bolje bismo prošli kod izbora žene, da slušamo i ono, da tražimo prijateljstvo u višim sferama, jer se tako i mi dižemo

1) B. M. 59 a.

2) Berah. 57 b.

3) Ned. 41 a.

4) Jeb. 62 b.

5) Priče 18, 22.

6) Prop. 7, 26.

7) Jeb. 63 b.

8) Jeb. 63 a.

na više, ali da se čuvamo žene, koja stoji nad nama, jer smo u ovom slučaju izgubljeni. Kako to oni jezgrovito kažu: »Za prijateljem popni se o stepen na više, ali za ženom sidji o stepen na niže¹⁾, jer šta će ti cipela, koja je veća od tvoje noge«²⁾?

Važna je porodica, iz koje si biramo ženu, jer kakvo je drvo, takav je i plod. S toga nam vele: »Uzmi si kćerku učenjaka, ili otmenoga čoveka, i ne žali troškova, ako bi kod toga potrošio i sav imetak svoj³⁾! Uzmi kćer predstojnika sinagoge, pročelnika dobrotvornosti, ili učitelja. Jer kći učenjaka vaspitat će ti decu u tori, a kći neukoga imat će neuku decu«⁴⁾. A u prvom redu motri njoj braću, da li su ispravni ljudi, jer sinovi većinom ture na ujaka«⁵⁾.

»A red je, da si muž traži ženu, a ne da devojka trčkara za muškarcima⁶⁾, jer što je kod muža odvažnost, to je kod žene odvratna bestidnost. Jer muž mora tražiti izgubljeno rebro svoje, ali još nitko nije vidio, da je rebro tražilo onoga, ko je ono izgubio«.

Red je, da čovek gradi kuću i zasadi vinograd, ili obradi polje, pa tek pošto si je osigurao stalan dohodak i životno zvanje, od kojega može živeti, da se oženi⁷⁾. Jer svadja ulazi u kuću, ako nema u njoj hleba⁸⁾.

Ako imaš kćerku, oblači ju pristojno i odvoj njoj miraz, e da bi imala izbora u proscima⁹⁾, i udaj ju s mesta, čim odraste, ako hoćeš, da ti bude mir i čast u kući tvojoj¹⁰⁾.

Cilj je braku, da se radjaju deca; jer ko živi bez braka, umanjuje svet božji, koji je stvoren, da se množi, a ne da ostaje pust i bez žitelja. Ko se ne ženi, proleva krv potomaka svojih, koje je sprečio, da stupe u život¹¹⁾. Ali i ako ima decu, ne sme ostati bez žene¹²⁾, i ako se čovek ženio u mladosti, neka se opet ženi i u starosti¹³⁾! Samo neka se prije pobrine, da oženi odraslu decu svoju¹⁴⁾. Ali neka si čovek ne uzme niti premladu, niti prestaru, nego onakvu, kakva mu priliči, e da ne udomači nevaljanim izborom svadju u kući svojoj¹⁵⁾.

Pre ženidbe ne sme čovek gledati ni na mali prst koje žene. Jer uživajući očima u lepoti njenoj učinio je već greh u duši svojoj¹⁶⁾. Ali onu, koju si kani uzeti za ženu, mora motriti, da utvrdi, dali se mu dopada¹⁷⁾. Jer učenjaci vele: »Blago mužu, koji ima lepu ženu, jer onda postane sav sretan¹⁸⁾, a život se mu podvostručuje«¹⁹⁾. Pa pored lepoga stana i lepog nameštaja najviše diže čoveku lepa žena samosvest i duševni horizont²⁰⁾. A nije dosta, da ju vidi, nego da se i pobliže upozne s njom prije

1) Jeb. 63 a.

2) Kid. 49 a.

3) Jalkut Teh. 268.

4) Pes. 49 a.

5) B. B. 110 a.

6) Kid. 2 b.

7) Tanh. 5.

8) B. M. 59 a.

9) Ket. 59 b.

10) Sanh. 76 b.

11) Jeb. 62 b.

12) Jeb. 51 b.

13) Jeb. 62 b.

14) Tanh. 8.

15) Jeb. 44 a.

16) Sab. 64 b.

17) Kid. 41 a.

18) Ber. 57 b.

19) Jeb. 63 b.

20) Ber. 57 b.

venčanja, da mu omili¹⁾, pa da ga zadovolji i lepim ponašanjem svojim te dobrim delima²⁾. Jer mu sva budućnost njegova ovisi od nje. Žena je sudbina muževa. Ona ga može učiniti poštenjacom ili propalicom³⁾. Zato se mora kaniti zloglasne žene⁴⁾, i žene, koja ga je nedostojna⁵⁾, jer bi se njom ponizio zajedno sa celom porodicom svojom⁶⁾. Ko se ženi novaca radi, izgubit će novac i imat će nevaljanu decu⁷⁾. A ko si uzima bogatu ženu da bi ju nasledio, toga će ona sahraniti⁸⁾, ako je i starija od njega. Jer stara poslovice veli: »Ima mnogo starih deva, koje nose na ledima kože mladih devčića«⁹⁾. Čuvajmo se raskalašanih, suviše temperamentnih, ali i sasma hladnokrvnih žena, jer ni jedne, niti druge nisu za brak⁹⁾.

«Ako čovek pije iz jedne čaše, neka ne gleda na drugu«¹⁰⁾! To znači, da čovek ne sme živeti sa ženom misleći na koju drugu, pa niti na svoju (rastavljenu ili umrlu) ženu¹⁰⁾, jer se i to već smatra, kao da se ženi svojoj izneverio u duši svojoj¹¹⁾. Zabranjeno je, da se čovek venča sa nakanom, da se od nje za izvesno vreme rastavi¹²⁾, jer bi to bila nemoralna zlouporaba ženinog poverenja, koja se kod udaje obvezala za ceo život svoj. A ko se u sebi odlučio, da se od žene rastavi, taj nema više prava, da s njom nastavi bračnu zajednicu¹³⁾.

Sklapanje braka bilo je u predbiblijsko doba, kao što još vidimo iz historije praotaca, sasma jednostavno, bez ikakvog obreda. Muž je isprosiu devojkicu od oca, ili, ako otac nije bio na životu, od braće¹⁴⁾, kojima je po dogovoru platio uzdarje, i to u novcu, ili u stvarima¹⁵⁾, ili u uslugama¹⁶⁾, a ostalim članovima njezine porodice delio je darove¹⁵⁾. Ako je devojkica pristala, onda ju odveo muž u šator svoj, a stupanjem pod krov njegov postala mu je ženom¹⁷⁾. Nebo, pod koje i danas još stupaju verenici kod venčanja, nije drugo nego simbol toga šatora, kuda mlad vodi mladu; a talit zaručnikov, kojim ih pod baldahinom kod nekih još pokrivaju, još jasnije predstavlja krov zaručnikov.

Ali isprošenje zaručnice i pristanak njen na udaju pokazuje već na razvijeniju kulturu i na više pravni položaj jevrejske žene. Pored toga još se dešavalo i ono starije i primitivnije, da je muž bez mnogo pitanja silom oteo devojkicu, ali je osećao da treba kakve reparacije uvredenom pravu, pa ju je naknadno isprosiu¹⁸⁾, kao kod Dine, kćeri Jakobove. Najstariji način ženidbe bio je kod svih primitivnih naroda, pa i kod nas, da je muž — kao jači — silom odveo devojkicu, koja se mu dopala, u šator svoj¹⁹⁾, ili ju je u ratu zarobio od neprijateljskog naroda²⁰⁾, a u obadva

1) Jeb. 74 b.

2) Sab. 25 b.

3) Ber. R. 17.

4) Sota 27 a.

5) Kid. 70 a.

6) Bam. R. 21.

7) Tos. Sota 85.

8) Sanh. 52 a.

9) Sota 20 a.

10) Ned. 20 b.

11) Pes. 112 a.

12) Jeb. 37 b.

13) Git. 90 a.

14) I. M. 24, 49—50.

15) I. M. 34, 12.

16) I. M. 29, 18. i

I. Sam. 18, 26—29.

17) I. M. 24, 58.

18) I. M. 34, 11.

19) Sud. 21, 20.

20) V. M. 21, 10-14.

slučaja bila mu je žena robinjom. Biblija prekida sa ovim varvarskim nazorom. Jer ona dozvoljava Jevrejину, samo da si ratnu zarobljenicu uzme za ženu, ali ako mu posle ne bi bila po volji, da ju pusti, neka ide, kuda joj drago, ali nikako da je proda za novce, ni da njom ne trguje, pošto mu je bila ženom¹⁾. A docnije, kad je žena postala mužu pravom pomoćnicom i drugaricom života²⁾, još uvek je ostalo uzdarje kao neka cena, koja se nekoć davala za ženu njenoj rodbini. I Tora još govori o prodaju maloletne kćeri, dok potpada pod vlast očevu t. j. dok ne postane 12 godina i šest meseca stara. Ali ta je prodaja samo formalna, jer s mesta postane ništetnom, čim se je ona ovome braku protivila³⁾. A ako ju muž nije uzeo za ženu, onda ju morao oženiti sinu svomu, pa njoj dati miraz, kao da mu je kći, ili ju sasvim pustiti na slobodu⁴⁾. Ali odrasla devojka (posle dvanaest godina i šest meseca) sama je raspolagala sobom i sama je primala jednu minimalnu svotu ili stvar minimalne vrednote (danas obično zlatan prsten) u prisustvu od dva svedoka⁵⁾. A zaručnik joj kaže: »Budi mi time posvećena po zakonu Mojsijevim i Izraelovim«⁶⁾. Ali to je manje simbol kupnje i prodaje, nego više simbol obaveze muževe, da će ju hraniti, oblačiti i živeti s njom, i pristanka ženinog, da se mu isključivo posvećuje t. j. da mu bude verna žena.

Na isključivu vernost se muž ne obvezuje kod nas, pošto naše bračno pravo stoji i danas još — u načelu barem — na osnovi mnogoženstva. Tek Rabenu Geršom, nemački rabin, koji je živeo od 960—1040 godine, je udario prokletstvom na svakog, ko bi si uzeo više od jedne žene. Ali kad mu žena poludi, u kojem ju slučaju muž ne može razvenčati, onda mu sto rabina može dozvoliti, da oženi drugu, pošto je prvog doživotnu opskrbu osigurao⁷⁾. U starom veku samo su kraljevi imali hareme, kao n. pr. Mudri Salamun, hiljadu. Tako da je mogao iz vlastitog iskustva kazati, da je samo jednoga čoveka našao među hiljadu ljudi, ali ni jedne žene u hiljadi žena⁸⁾. Ali u naroda retkost je bila, da je ko imao više žena, a i taj je morao pre dokazati, da ih je u stanju obskrbiti.

Žena je bila slobodna i u starom Izraelu u svome kretanju i radu. Nije se krila koprenom kao kod drugih istočnih naroda. Ali nisu rado gledali, da se pokazuje u javnosti. Ipak je bilo i u najstarije vreme naše historije pojedinih jevrejskih žena, koje su se istaknule kao proročice (Mirjam, Debora, Hulda), kao sudije (Debora), kao vladajuće kraljice (Atalija, Salome Aleksandra), i često su postale i mučenice za svetu veru otaca, kojoj su bile odane telom i dušom. Premda su ih držali lakoumnima i nepo-

1) V. M. 21, 10—14.

2) I. M. 2, 20.

3) Sul. Aruh Even-haezer 115.

4) II. M. 21, 7—11.

5) Kid. 1 a.

6) Š. A. Even-haezer 27.

7) Š. A. Even-haezer 119 6.

8) Prop. 7, 28.

uzdanima u verskom pogledu, jer nisu tako točne i savesne u vršenju minucioznih propisa, radi čega su im neki zabranili da kolju životinje¹⁾). Slično su zabranili ženama, da se bave proučavanjem Tore i Talmuda, rekavši da je mudrost ženina ograničiti se na preslicu i ko ju poučava u Tori, taj da ju poučava u neznaštvu²⁾). Jer su bili mišljenja, da nije žena dosta ozbiljna za proučavanje verskih pitanja. Grčku obrazovanost su im dozvoljavali, jer su ju smatrali nakitom otmenih kćeri. Intelektualnost žene su visoko cenili, ne samo što ona kod žene pre dozreva, nego što je i u kvalitetu veća nego kod muškaraca³⁾). Samo što je karakter njen radi taštine i seksualnosti nestalan.

Ali pored svih zabrana uvek se našlo pojedinih nadarenih žena u našem narodu, koje su se same udubile u nauku i postale čuvene poznavalice talmudskih disciplina, i njihovi su nazori u verskim pitanjima neki put postali merodavni i za rabine. Bilo je žena, koje su znale okupiti oko sebe i veliki broj slušalaca u svojim ješivama, gde su neke istaknute žene, kao n. pr. kći Rabi Samuela ben Alija iz Bagdada, Bat ha-Levi⁴⁾, Mirjam Šapira⁵⁾ i druge javno predavale Talmud. Kod predavanja su se pokrivala gustim koprenom, ili sedele potpuno odvojene od slušatelja svojih u posebnom prostoru govoreći kroz malen prozor sa tamnim zastorom, da ne bi budile pogledom svojim erotičkih misli u mladićima.

Tako je nam sačuvano i u samom Talmudu mnogo dubokog teološkog znanja, ali i zanimljivih, duhovitih i dosetljivih izreka učenih jevrejskih žena.

Berurija, žena Rabi Meira, po svedočanstvu svoga muža (a kad to muž kaže, to nam mora biti merodavno) nikad nije otvorila usta samo mudrim rečima. Jedan put je susrela na putu Rabi Josea iz Galileje, koji ju zapita: »Kojim se putem ide u Lyddu?« A ona, koja nije mogla rabinima oprostiti omalovažavanje žena, porugljivo mu odgovori: »Ludi Galilejče, zar neznaš, da se ne sme puno govoriti sa ženom⁶⁾? Zar nisi mogao svoje pitanje još bolje skratiti? Ja bih na tvome mestu pitala: Kud u Lyddu⁷⁾?«

Isto tako učena i duhovita žena bejaše Ima Šalom, kći patriarha Raban Gamliela. Jedan put je car rimski porugljivo pitao od Raban Gamliela: »Kako je Bog smeo da ukrade od Adama rebro, dok je taj spavao⁸⁾?« Ima Šalom zamolila je oca, da njoj dozvoli, da ona odgovori caru. Pa je stala pričati, u kakvoj je ona sada neprilici, jer ne zna, šta da radi s poznatim njoj lopovima, koji su njoj sinoć odneli srebrnu kandilu, a mesto nje ostavili u njenoj sobi zlatnu. Car se na to podsmehne i reče,

1) Hulín 1 a. Tosafot.

2) Sota 20 a.

3) Berahot

4) Petahja Put. 3 b.

5) Sal. Lurija, uvod u responze.

6) Abot 1c.

7) Erub. 53 b.

8) I. M. 2, 21.

da bi on voleo, da mu takvi lopovi dodju svaki dan! Onda mu reče Ima Šalom: »Pa zar je to krađa bila, kad je Bog oteo od Adama jednu krvavu kost, a mesto nije mu doneo jednu krasnu i umiljatu, ljupku i dražesnu ženicu«¹⁾?

Dina Wahl bejaše veome učena i duhovita kći poznatoga Saula Wahl-a, koji je 24 sata sedio kao kralj na prestolu Poljske posle smrti kralja Stjepan Bathory-a godine 1586. i pametnim ponašanjem svojim stvorio je sporazum među poljskim knezovima, tako su se složili za jednoglasan izbor novoga kralja Sigismunda. Dina je postala udovicom i rado bi se bila udala za poznatog rabina Hešel-a u Brisku, koji je također postao udovac. Ali se uzalud obraćala na razne ugledne ljude, ali nitko se nije usudio, da to predloži duboko tugujućemu Rabi Hešelu, jer je taj pokojnoj ženi svojoj na samrtnoj postelji njenoj dao reč, da se nikad više ne će oženiti. Na to je Dina sama išla u kuću, gde je Rabi Hešel predavao svojim bahurima na prvom katu, i poručila mu, neka k njoj malo side na donji sprat, jer da mu hoće nešto vrlo važnoga saopćiti. R. Hešel sišao je k njoj i zapitao ju neraspoloženo, što ga uznemiruje kod predavanja svete Tore? Ona mu jezgrovito odgovori već pomenutom talmudskom rečenicom: **נחית דרנא ונסיב אהתא** »Sidji o stepen, pa si uzmi ženu«²⁾, kojim citatom mu duhovito saopćila svoju želju. Ta se ga dosetljivost, kojom ga iznenadila i razvedrila, tako dojmila, da si dao razrešiti reč i uzeo Dinu za ženu.

Žena poznatog učenjaka Don Vidal Jom-tob-a iz Toloze postala je udovicom, pa se njoj nudio jedan drugi učenjak, koji se slučajno također zvao Jom-tob, kao pokojnik, ali nije se mogao ni iz daleka usporediti s njim, šta se tiče učenosti. Ona mu u jedinom redu odgovorila na dugačko pismo njegovu: **יום טוב שני לפני יום טוב ראשון כחול דמי** »da je drugi Jom-tob« (drugi dan praznika, koji nije propisan u Tori) »prema prvom Jom-tobu kao obični radnji dan«. Tako mu je na duhovit način dala na znanje, zašto ga ona neće.

Sve do najnovijeg vremena vrlo su se mnoge Jevrejkinje istaknule kao spisateljice i umetnice na raznim granama pesništva, znanja i umetnosti, što u okviru ovoga članka nije moguće ni nabrojiti⁴⁾. A osobito je područje jevrejske žene na polju dobrotvornosti. Već u pustinji se pominje, kako su donašale bakrena ogledala za oltar i zlatan nakit svoj za sveto suđe u hramu⁵⁾, kako su prele i tkale i izživale vunene, lanene i grimizne stvari za hram Becalelov⁶⁾, a one se i do sada brinu za okićenje Tore,

1) Sanh. 39 a.

2) Jeb. 63 a.

3) Ibn Jahja, Šalšelet hakab. 45 b, Steinschneider, Hebr. Bibliogr. XV. 113.

4) Vidi Kayserling, Die jüd. Frauen in d. Gesch., Litt. und Kunst, i Ad. Kohut-ovo veliko delo jevr. biografija.

5) II. M. 35, 22.

6) II. M. 35, 25—26.

svete škrinje, oltara i propovednice u našim sinagogama. A naša dobrotvorna ženska udruženja vrše neocenljiv humanitaran socialan, higijenski i pedagoški rad sa mnogo razumevanja socialnih i narodnih potreba i sa mnogo smisla za tihu i blagu dobrotvornost, bez mnogo galame i reklame.

Brak se kod nas sklapa za ceo život. Ali nikad ne sme postati teretom niti za jednu, niti za drugu stranku. S toga je naš brak razrešiv, ako ima za razrešenje dovoljnih razloga: ako je naime žena nemoralna ili nepristojnog ponašanja, ili ako supruzi ne mogu nastaviti bračni život u miru i slozi¹⁾). Ali se taj skrajnji korak dobro mora promisliti. Po gotovo, ako se radi o raspustu prve žene. Jer, kako poslovice kaže: »i kamenje od oltara plače i roni suze, kad se muž rastavi od prve žene«²⁾), jer nikad više ne nađe čovek toga zadovoljstva kao kod drugarice mladosti svoje³⁾).

Ako se dokaže, da je žena lomila bračnu vernost, onda je muž dužan, da se razvenča, jer ne sme živeti više s njom, a ona ne sme se udati za onoga, s kim je učinila preljubu⁴⁾). Ali neka se i muž čuva i nek ne živi raskalašeno, jer ako je on postao neveran ženi svojoj, neka bude siguran, da će mu se i ona izneveriti njegovom krivnjom u još većoj meri. Zato je narod kazivao: »On kod lubenice, a ona kod tikvetine«⁵⁾).

Ako je muž imao razloga, da bude ljubomoran, onda je doveo ženu u hram, a ona se morala pred sveštenikom zakleti, da je nevinna. Tu su zakletvu napisali na parče pergamena, i oprali opet čistom vodom, koju je morala posle popiti, da se na taj način utvrdi, dali je kriva, ili nije. Jer kako je pisano u Tori, ako je kriva, onda će taj napitak smrtonosno delovati u njoj, a ako nije, onda će se oporaviti i rudi decu⁶⁾). Ali su učenjaci unapred upozoravali muža, da odustane od te probe, ako se sam ne oseća čistim od greha, jer bi onda ta proba ostala uzaludna t. j. bez dokazne snage, a ime bi se božje uzalud moralo sa toga pergamena brisati onom vodom⁷⁾). Tako je zla savest supruga najčešće sprečavala, da se pristupi ovoj vrlo retkoj proceduri.

Rabi Akiba dozvoljavao je, da se muž rastavi od žene već onda, ako je našao lepšu od nje⁸⁾). A to nije činio iz nekog lakoumnog frivoliteta, nego sasama obratno, jer je smatrao brak takom svetinjom, pa je zahtevao, da žena bude mužu najlepša na svetu. A ako je vidio, da nije žena više najlepša mužu svome, onda je bolje, da se razvenčaju, jer je takav brak izgubio svoju moralnu opravdanost.

1) Š. A. Even-haezer 119.

2) Sanh. 22 a.

3) Jer. Sota 1, 1.

4) Š. A. Even-haezer 11, 1.

5) Sota 10 a.

6) IV. M. 5, 11—31.

7) Sota 28 a, Jer. 1, 1.

8) Gitin 90 a.

Razlog za razvod braka može biti i to, ako žena nije rodila u roku od deset godina iza venčanja¹⁾.

Ali i razvedenoj ženi svojoj mora još bivši muž pružati ruku pomoćnicu, ako je ona upućena na pomoć njegovu²⁾. O takvom lepom primeru za predusretljivost prema bivšoj ženi čitamo u Jerusolimskom Talmudu³⁾: Rabi Jose iz Galileje imao je nevaljalu ženu, od koje je mnogo trpio, ali napokon se ipak morao od nje rastaviti. Ona se posle udala za gradskog stražara, koji je za kratko vreme izgubio i imetak, i vid očiju svojih, pa ga žena morala voditi po gradu, da prosi. Jednoga dana prošli su kroz grad, bez da su i najmanji dar dobili. Pa ju slepac zapita, zar nema više sokaka, gde još nisu bili? Ona mu reče, da ima doduše još jedan, ali da se stidi ići onamo, pošto njen bivši muž, Rabi Jose ha-Galili, stanuje u njemu. Slepac se počeo s njom radi toga svadati i tući je. A Rabi Jose ha-Galili prolazivši u ovom trenutku pored njih prepoznao je u jednoj prosjačici po glasu bivšu ženu svoju, pa videći ju osramljenu i zlostavljenu na sred ulice, smestio ih u jednoj od svojih kuća, te ih opskrbio, dok su živeli. Jer je pisano: »Da se ne kriješe od tela svoga«⁴⁾, što se ima razumevati i na bivšu ženu.

Ženi su naši učenjaci vrlo olakšali versko breme i skinuli su s njih najveći deo onih obreda, koji su vezani o stanoviti rok ili o određeno vreme⁵⁾. Žena ne oblači ni talit, ni tefilin i moli se Bogu kratkom molitvom od nekoliko reči na materinskom jeziku svome. Ali ima tri verske dužnosti, koje su tako opsežne i izdašne, da su kadre ispuniti našim ženama ceo život njihov. Prvo je: נדה, da čuvaju čistoću braka i da se strogo odvoje od muža za vreme čišćenja. Što je od tako nedogledne važnosti za higijenu braka, da je to postalo glavni razlog opće sreće jevrejskih brakova. Jer to vodi do uzdržljivosti i umerenosti, tako da si jevrejski supruzi nikad ne dosađuju nego si uvek ostanu novi, a medenim mesecima njihovim nikad nema kraja.

Drugo je: חלה, da čuvaju uopće čistoću stola i kuhinje po propisima vere. Što je od ogromne važnosti za duševno posvećenje i za sačuvanje našega morala u čistoći njegovoj; jer upućuje nas na odgrađenje i odvojenje židovstva od svoje okoline, te na otpor prema asimilaciji, koja nam pretila sa svih strana.

A treće je: הולקת הניר, da osveti kuću za vreme subote i praznika zapaljivanjem subotnje i prazničke sveće, te uređivanjem doma u opće, da bude što svečaniji u prazničke, i što prijatniji za muža i decu u radnje dane.

Tako je delokrug jevrejske žene verski, etski i narodni. I tako možemo razumeti izreku naših starih, da su naši pređi iz Egipta bili spašeni zaslugom pobožnih žena naših⁶⁾. I pobožne

1) Jebam. 64 a.
2) Jer. Ket. 11, 3.
3) Jer. Ket. 9, 2.

4) Jes. 58, 7.
5) Kid. 29 a.
6) Sota 11 b.

žene naše, koje su odane veri i narodu svomu, su nam i danas još spas i nada naše lepše budućnosti.

Muž je dužan da omogući ženi svojoj sretan život pored sebe, pa ju ne sme mučiti¹⁾. Mora njoj pružati u jelu, koliko prosečno treba svakomu čoveku u onom mestu — i ako je siromah. Ali kod bogataša sve ovisi o njegovom bogatstvu²⁾. Jer ako se muž obogatio, onda se njim i žena digla u vis³⁾, pa i ona ima pravo, da s njim uživa; jer samo zaslugom ženinom dolazi sav blagoslov u kuću njegovu⁴⁾.

Zarada ženina opet pripada mužu⁵⁾. A muž ne sme njoj kazati, neka si sama zarađuje i da se sama hrani, jer bi bilo moguće, da ne može toliko zaraditi, koliko njoj treba⁶⁾.

Mora njoj dati odeću, kakva odgovara njezinom stasu, njenim godinama godišnjoj dobi⁷⁾, kućni nameštaj, ćilim i asuru⁸⁾, lampu, pehar, bure i lonac⁹⁾, pa nakita prema mesnom običaju, a ako je bogat, prema bogatstvu svome⁹⁾.

Ako se žena razboli, dužan je muž, da ju leči¹⁰⁾, i ne sme ju razvenčati, dok nije ozdravila¹¹⁾. A ako umre, dužan je sahraniti ju¹²⁾.

Muž da je darežljiv i širokogrudan, a nipošto pedantan ili suviše strog u kući svojoj, ako se u njoj desi kakva šteta¹³⁾. Neka ljubi ženu kao sebe samoga i neka ju poštuje više od samoga sebe¹⁴⁾ i iznad svoga imanja¹⁵⁾. Muž neka se hrani ispod imovinskog stanja svoga, neka se oblači prema imanju, ali ženu da oblači iznad svoga imanja. A Jevrejin običavao je kazati: »Volim da ostanem go, i da pokrijem svoju ženu¹⁶⁾».

Pred ženom ne sme čovek imati tajnih pothvata, niti ne sme otići bez njene prizvole na dalek put¹⁷⁾. Jevrejska poslovice veli: »Ako ti je žena patuljica, sagni se i šapči njoj«¹⁸⁾. Ko radi po želji ženinoj, osigurava si mir u kući¹⁹⁾. Ipak ne sme čovek slepo sledovati svaki hir i svaku nepromišljenost njezinu¹⁸⁾. I neka njoj ne saopći tajne, koje bi njoj mogle biti neugodne²⁰⁾. A nikako, da njoj ne priča o uvredama u časti svojoj²¹⁾.

Ko živi pod gospodstvom ženinim, taj nema života²²⁾, a ako jauče, niko ga ne sluša²³⁾. Kako i poslovice veli, da nema leka za omoga, koga su žene ubile²⁴⁾.

Muž treba da pazi, da se u kući njegovoj vrši dobročinstvo

1) Ket. 61 a

2) Ket. 54 b.

3) Ket. 48 a.

4) B. M. 59 a.

5) Ket. 65 b.

6) Ket. 58 b.

7) Ket. 107 a.

8) Jer. Ket. 5.

9) Mišne Tora Išut 13, 5.

10) Ket. 51 a.

11) Sifre, Ki tece.

12) Ket. 46 b.

13) Bam. R. 9, 18, Gitin 6 a.

14) Sanh. 76 b.

15) Hulin 84 b.

16) Jer. Ket. 6, 5.

17) Ket. 62 a.

18) B. M. 59 a.

19) Elija R. 15.

20) Oporuka R. Eliezera ha-Gadol

21) Abot di R. N. VII.

22) Beca 32 b.

23) B. M. 75 b.

24) B. M. 97 a.

u dovoljnoj meri, i da ga ne zataje pred siromasima¹⁾). Jer je žena milosrdne naravi²⁾, i poznaje dušu siromaha; ali zna ona katkada biti i sićušna te tesnogradna pram siromasima¹⁾).

Tasta i punicu mora muž poštovati kao vlastite roditelje svoje³⁾, a ako umru, neka si da napraviti »keria« na haljini i neka tuguje s njom delomično ženi svojoj za volju⁴⁾).

Ako muž ide u rat, neka preda ženi raspusno pismo za slučaj, da se ne bi vratio, da mu ne bi ostala »aguna«, ili živa udovica, koja se nikad više ne sme udati za drugoga, ako nema pozitivnog dokaza, da je njoj prvi muž zaista umro⁵⁾).

Muž ne sme tražiti od žene, da mu vrši teške poslove, a nipošto poslove, koji su samo za muškarce, a ne za žene⁶⁾). Ali neka ju ne mazi previše i nek ju ne ostavi sasma bez posla⁷⁾). Jer je besposlica prvi uzrok grešnim mislima i raskalašenosti⁸⁾). Stoga su učenjaci propisali čitav niz kućnih radova, koje žena svojim rukama mora obaviti, imala ona koliko god služinčadi na raspolaganje⁹⁾). Muž mora i na to paziti, da mu žena ne učini zloupotrebu od čeljadi i da ne postupa s njima suviše strogo, hirovito ili uvredljivo¹⁰⁾).

Ženi opet ne priliči, da bude prema mužu svome gorda, naprasita¹¹⁾, da ga grdi, ili proklinja u brk¹²⁾, ili da grdi svekra i svekrvu u prisustvu muževu¹³⁾). Nije dosta, da je mužu verna, nego mora izbegavati i svako napadno i nepristojno ponašanje, koje bi moglo izazvati sumnju muževu ili drugih ljudi. Ne sme razgovarati sa svakim čovekom, niti se zabavljati sa mladićima¹⁴⁾). A ako ko kuca na vratima, neka ne bude vična pitati: »Ko je taj«? nego: »Ko je ta«? (koja je razlika samo u jevrejskom jeziku moguća), da ne bi ljudi mislili, da običava primati muškarce kod sebe. Pa neka bude sramežljiva i pred mužem svojim¹⁵⁾).

Dužna je, da vrši mužu lake poslove i da mu odoji decu. Ali ako je rodila dvojke, nije dužna da doji oboje¹⁶⁾). Što žena nađe, pripada suprugu, kao i rad ruku njenih¹⁷⁾). To je kod nje slično kao i kod roba. Ali ako hoće, može žena kazati mužu svome: »Ne trebaš me opskrbljavati, pa ću se sama opskrbljavati radom ruku svojih¹⁸⁾), što robu ipak nije dopušteno. A tko čeka na zaradu ženinu, neće nikad videti blagoslova u životu svome¹⁹⁾).

Rabini vele, da žena, koja živi po volji muža svoga, rađa valjanu decu, od koje postanu veliki, ispravni ljudi²⁰⁾). Blago supruzima, ako žive sretno i spokojno u nepomućenoj uzajamnoj ljubavi! Jer ako vlada sloga među njima, onda lebdí duh božji

1) B. M. 86 a.

8) Ket. 59 b.

14) Šab. 140 b.

2) Meg. 14 a.

9) Jer. Ket. 5.

15) Ket. 59 b.

3) Midr. Teh. VII.

10) Ber. R. 48.

16) Ket. 65 b.

4) Moed. K. 26 b.

11) Meg. 14 b.

17) Ket. 58 b.

5) Ket. 9 b.

12) Šab. 62 b.

18) Pesah. 50 b.

6) Sota 11 a.

13) Ket. 72 b.

19) Ned. 66 b.

7) Šab. 33 a.

među njima, a ako su u svađi i neslozi, onda ih peče užasna vatra mržnje i nesreće¹⁾!

Prema tomu možemo mirne duše tvrditi, da je položaj naših žena u svakom pogledu obezbeđen, ne samo sa pravskog, nego i sa opće humanog gledišta.

Ipak se oseća u njihovom pravskom položaju nekih nedostataka. Majka i njena porodica nema naslednog prava²⁾. Kćeri samo onda mogu nasledovati ostavštinu roditelja, ako nije bilo sinova na životu³⁾. Inače je opskrba kćeri i udovice u biblijsko doba bila prepuštena detinjnskom pietetu⁴⁾. Ali se Talmud već brine, da se neudate kćeri, ako nemaju pravo na nasledstva, moraju u prvom redu opskrbiti od zaostavštine, sve dok se ne udaju⁵⁾, i da se za svaku od njih odvoji od ostavštine jedna desetina svih nekretnina kao miraz⁶⁾. Udovica je dobila samo pravo, da se njoj bezuvetno isplati za slučaj smrti muževe, ili rastave njenog braka (ako nije usledila ta rastava njezinom krivnjom iz nemoralnosti) »ketuba«, ili one svote, koje su njoj kod udaje bile utvrđene u bračnom ugovoru⁷⁾. Dakle, ako i nisu bile žene u pogledu baštinjenja potpuno ravnopravne, ipak su bili dovoljno zaštićeni u glavnome njihovi interesi.

Od težih je posledica za jevrejsku ženu ona činjenica, da je ona samo pasivan objekat ženidbe i raspusta. Tako se i danas dešava slučaj, da se žena ne može rešiti muža svoga i ne može doći do druge udaje: ako njoj muž neće dati raspusno pismo⁸⁾, ili ako muž poludi i prestane biti lice, koje je kadro vršiti pravne poslove⁹⁾, ili ako je muža nestalo i nema pozitivnog dokaza, da je umro¹⁰⁾. U prva dva slučaja mora ona čekati do smrti muževe, a u zadnjem mora ostati »aguna olamit«, do veka u beznadežnosti, što je zaista za žaljenje, ali čemu po današnjem pravnom stanju ženinom nema pomoći.

Tu je bezuvetno potrebno, da se talmudska tradicija preinači, i da se pravno stanje ženino potpuno izjednači sa muževim, ili da se bar rabinima daje moć, da sami reše brakove u tako teškim i zamršenim slučajevima po svojoj uvidavnosti, na što ima i precedenta u samom Talmudu.

Ali za stvaranje takovih novih i modernih odredaba moramo za sada još čekati neko vreme, dok ćemo jednoc imati centralno i autoritativno versko zakonodavno telo — a to je samo moguće, ako nam opet oživi naš Erec Izrael! Onda se hoćemo odužiti jevrejskoj ženi, kojoj imamo u prvom redu zahvaliti opstanak našega naroda.

1) Sota 17 b.

2) Š. A. Hošen ha-Mišpat 276, 4.

3) IV, M. 27, 8–11.

4) Rut 4, 15.

5) Ket. 52 i 108.

6) Š. A. Even ha-Ezer 113, 2 i Hošen Mišp. 286.

7) Š. A. Even ha-Ezer 66 i dalje.

8) Š. A. Even ha-Ezer 120, 4..

9) Š. A. Even ha-Ezer 121.

10) Jeb. 121 Tosafot.